

վայելել, և ես տէր Տիադով ըստ օրինաց ինծի ինկած հարստութեան, պիտի կարե- նամ վրէժս առած լինել քու անգլխամ և անգութ գործողութիւնէդ:

Այս խօսքերս ըսելով Պէրբոյի ձեռքէն բռնած՝ արագութեամբ սանդուղէն վար իջաւ, վերջն ասելութեան և արհամարհանաց հայեցուածք մ'արձակելով ձեւ- թրուտի վրայ, որ այնպիսի բուռն ցաւոց իրաւացի կշտամբանաց փոխադարձ սկսաւ բերանաբաց անհեթեթ ծիծաղել:

Տղան՝ արժանաւոր որդի այնպիսի մօր մը, հազիւ թէ երկու ազգականներն մեկ- նեցան, սկսաւ ցատկել ցատկըռտել սենեկին մէջ, ըսելով.

— Մայրիկ, հիմա որ իրենց պատըռտած հնոպիներով գնացին կորսուեցան, մենք ալ տուն երթանք. քարոզը լնացաւ:

Շարունակիկ

Հոռո՛փ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՃՈՒՄՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ԵՒՐՈՊԻՈՅ

Արդի ժամանակաց ծանր և երկարատև հասարակաց յուզմանց մէջ, մարդիկ թողով զներկայն և զտնցեալն՝ ապագային վրայ աւե- լի իրենց մտադրութիւնը կ'ուղղեն, մանաւանդ թէ կը ջանան նոցա միջոցով գուշակիւ զապագայն:

Այս է հաճախ մատենագրաց և վիճակագրաց շատերուն փոյթն, որոց աչաց առջև միշտ ներկայ է Եւրոպիայ մերձակայ ապագայն, որով կը սրեն իրենց միտքը նորանոր գուշակութեամբ գլխաւոր ազգաց և բովանդակ իսկ քաղաքականացեալ աշխարհիս ապագային վրայ:

Ընդհանրապէս իրենց խուզարկութիւնքն երեք կէտի մէջ կը բու- վանդակուին. այն է, նկատմամբ ժողովրդեան, տնտեսագիտութեան և քաղաքականութեան. և ի սոյնս այժմեան դէպքերը հիմն զնեղով՝ գուշակութեանց անծայր ասպարիզին մէջ յառաջ կը նետուին: Բայց իրենց սխալն յայնմ է, որ բարոյական աշխարհս ալ ըստ աստեղաց աշ- խարհի՝ անփոփոխ օրինք վարեալ կը համարին, մինչդեռ մարդկային ազատութիւնն և աստուածային ամենակարող նախախնամութիւնն մեծ մասն կը գրաւեն ի միասին, ըստ առածին թէ՛ Մալդէ առա- չադրէ, այլ Աստուած տնօրինէ:

Առնունք ի ձեռս օրինակ իմն զազգահամարն և հարցնեմք, ինչ պիտի լինի աշխարհս կամ գէթ Եւրոպա յետ յիսուն, հարիւր կամ աւելի ամաց, երբ իւր ներկայ ժողովուրդն կրկնապատիկ կամ եռա- պատիկ լինի:

Ստոյգ է որ ամէն անդ արդ աճումն յայտնի է, ոչ ոք կրնայ երկ- բայել: Ըստ քաջակշիռ հաշուոց Լավասէօրի, աշխարհիս արդի բնակ-

չաց թիւն է գրեթէ հազար չորս հարիւր ութսուն և երեք միլիոն, վասն զի ստոյգ հաշիւը գտնել չէ հնար Ասիոյ, Ափրիկէի և մասամբ Ամերիկայի: Բայց քաղաքականացեալ տէրութեանց մէջ 1840 էն 'ի վեր եղած աճման վրայ տուեալ հաշիւն ամենեկին երկբայութեան տեղի չի տար:

Իտալիոյ մէջ (յամա 1872 — 1885) ծնելոց միջին առաւելութիւնն քան զմեռեալսն է իբր 0,68 առ հարիւր, որ և մինչև 1 առ հարիւր կը հասնի. հետեւաբար հանդերձ ժանտամահիւր և բազմաթիւ գաղթականութեամբք, այս միջոցիս մէջ իւր բնակիչքը 2,700,000 աւելցեր են: Եւ մինչ 1872 թուականին 26,994,338 բնակիչ ունէր, 1887ին 29,943,607 բարձրացեր էր, և հաւանական է որ արդ 30 միլիոնէ աւելի լինին:

Իսկ Գերմանական կայսերութեան մէջ, աճումն հասեր է գրեթէ 1,26 և 1,15 առ հարիւր, վասնզի 'ի սկզբան բազմաթիւ գաղթականութիւններ ունեցաւ: Իսկ 1875 — 1885 յաւելեալ է ժողովուրդն 4,100,132. այնպէս որ, մինչ 1865 ին 42,752,554 բնակիչ ունէր, 1885 ին կը հաշուէր 46,852,686. և արդ գրեթէ 49 միլիոն պէտք է լինի:

Նոյնպիսի վիճակի մէջ կը գտնուի նաև Աւստրիա—Հունգարիոյ ազգահամարն, անդ ևս աճումն է 1 առ հարիւր, 16 տարուան միջոց, 'ի բաց առեալ իւր նոր երկիրներն, այն է Պոնիա և Էրցէկովինա, յամա 1870 — 1886 ժողովուրդն 4 միլիոն աւելցեր է. և արդ կայսերութիւնն, որ 1870 ին 36 միլիոն բնակիչ ունէր, մերձաւորապէս կը բովանդակէ 41 միլիոն:

Աւելի արագ աճումն ունեցած է Մեծն Բրիտանիա, որոյ բնակչաց թիւն, որ կարծես բազմաթիւ գաղթականութեամբ փութով պիտի նուազէր, 80 տարուան մէջ, այն է 1801 — 1881, եռապատկեալ է և ամբողջով կ'աճի 1,30 և 1,40 առ հարիւր. 1885 ին 5 միլիոն աւելի բնակիչ ունէր քան զ1871 թուականն, և արդ 38 միլիոնէ նուազ չէ:

Նոյնպէս Սկանտինաւեան տէրութիւնք Շուէտի, Նորուեկիոյ և Տաւրիւր տարեկան աճումն, թէպէտ իրենք ևս եւրոպական այլ տէրութեանց նման բազմազունդ գաղթականներ կը զրկեն օտար աշխարհ:

Դժուարագոյն է Ռուսիոյ ընդարձակածաւալ տէրութեան ժողովրդեան աճումն ստուգել, որոյ բնակիչք են Եւրոպիոյ և Ասիոյ մէջ 'ի միասին 105 միլիոն, վերջին ազգահամարը տասն ամաց մէջ, այն է 1874 — 1884, բովանդակ կայսերութեան մէջ 17 միլիոն բնակչաց առաւելութիւն կը ցուցնեն, որ կը համապատասխանէ 1,63 առ հարիւր տարեկան աճումն. թէպէտ ըստ գաւառաց' աճումն կը տարբերի, և բարձրագոյն կէտի կը հասնի Բոլոնիոյ մէջ, ուր միշտ քան զ1 առ հարիւր բարձր է:

Քան զամեն վերոյիշեալ տէրութիւնները, և նոյն իսկ քան զՊեւճիա, Չվիցցերի, Սպանիա, յոյժ ստորին է Գաղղիա. որ թէպէտ ամենաուշինչ գաղթական կը զրկէ արտաքս, սակայն նուազ է աճումն, և համեմատութեամբ ուրիշ տէրութեանց կրնանք ըսել թէ կը նուազի գրեթէ ըստ Լավասէօրի հաշուին, որ 1804 — 1836 ամաց մէջ 11 միլիոն բնակիչ յաւելեալ կը գտնէ. որ թէպէտ Ալգաս և Լօրէն գաւառներն կորոյս, սակայն փոխանակ նոցա ստացաւ Նիցցա և Սալվէրիա: Յիւրաքանչեւ միլիոն հաշուով աճումն որ 1872 ին էր 0, 47 առ հարիւր, 1886 ին իջաւ 'ի 0, 14. Իւր ժողովուրդը 1872 յամա 1885 աճեցաւ 2, 060, 000 աւելի. մինչդեռ 'իտալիա' որոյ ժողովուրդն նուազ է և բազմաթիւ գաղթականներ ունեցաւ յօտար երկիրս, աճեցաւ գրեթէ 2, 700, 000. ուստի յայտնի կը տեսնուի թէ 'ի տնտեսական' մանաւանդ 'ի բարոյական կարգի' այս ազգս կենսական թշուառութեան մէջ է, որոյ վրայ ընդարձակօրէն խօսած են և կը խօսին տնտեսագէտք, փիլիսոփայք և աստուածաբանք: Երանի թէ ճանշնային ինչ է 1789 ին քաղաքականութիւնն և ուր հասոյց գիրենք:

Ընդհանուր օրինքը ազգահամայնք կամ վիճակագիրք կը համարին թէ 70 տարուան մէջ ժողովրդեան թիւն կը կրկնապատկի՝ 1 առ հարիւր աճումն ենթադրելով:

Վերջին 85 ամաց մէջ 1800—1886 հազիւ կրկնապատկեցաւ, վասն զի մինչ 1800 ին 175 միլիոն բնակիչ ունէր Եւրոպա, 1886 ին 347 միլիոնի բարձրացեր էր. սակայն հարկ է միանգամայն ըսել թէ 20 միլիոն գաղթական ունեցաւ այս միջոցիս յօտար երկիրս:

Արդ եթէ այս աճումն ժողովրդեան ընդունինք շարունակաբար, պէտք է ըսենք որ յետ մի դարու Ռուսիոյ կայսրութիւնն գրեթէ 250 միլիոն բնակիչ պէտք է ունենայ, Գերմանականն 120, Աւստրիա — Հունգարական 100, Մեծն Բրիտանիա 85, Գաղղիա թերեւ 80, Իտալիա 70. և այսպէս համեմատաբար ուրիշ տէրութիւնք, Սպանիա, Բորդուգալ, Չվիցցերի, Պեւճիա, Հոլանտա, Սկանտինաւիա:

Արդ ո՞կարող է պատասխանել հարցմանս. ինչ պիտի լինի Եւրոպա այսպիսի աճման մէջ, Առ այս պատասխանելու համար, հարկ է որոշել կամ տնտեսական, կամ քաղաքական և կամ ընդհանուր ընկերական վիճակն, որք 'ի հարկէ կցորդեալ են բարոյականի և կրօնից հետո. Դարձեալ պէտք է աչաց առջիկ ունենալ կրկին գլխաւոր տէրութիւնքն, այն է Ռուսաստան և Ամերիկեան Դաշնակցութիւնն, որոց ձեռքն է զոգցես առեղծուածիս բանալին:

Վերջնոյս աճումն՝ թէ 'ի բնէ ըստ մասին ծննդեան և թէ անընդհատ գաղթականաց բազմանալով անհաւատալի բան մի կ'երևի տասը ամաց մէջ, այն է 1870 — 1880, բնակիչք 44, 549, 753 յաւելան, յորոց 2, 802, 690 գաղթականութեամբ (0, 78 առ հարիւր յամի), իսկ մնացեալն ծննդեամբ (2, 26 առ հարիւր յամի). այսու կը հա-

շուն թէ ի վերջ դարու 80 միլիոնի պիտի մերձենայ. վասն զի 1810 էն սկսելով փիճակագիր ազգահամարք կը գտնեն թէ 28 ամաց մէջ կը կրկնապատկին իւր բնակիչք. այնպէս որ 1910 ին հաւանա- կան կ'երևի թէ 100 միլիոնն անցնի, թէ տեղւոյն ընդարձակութեան, պտղաբերութեան, և թէ եւրոպական գաղթականաց յաճախու- թեան պատճառաւ:

Ամենայն ոք յայտնի կը տեսնէ թէ այս ենթադրութիւնքս Եւրո- պիոյ խաղաղութեան վրայ հիմնեալ են, որոյ տեղութիւնն անստոյգ է, և աճման իսկ խափանարար պատճառք կան. որոց մի մասն եթէ յայտնի, այլքն անյայտ են, զորս և անհնարին է նախատեսել, թէ պէտ և մեծահանճար ոք լինի:

Շարունակելի

ՀՐԱԺԵՇՏ

Ո՛ւր օրընթաց այսպէս արագ
Ըզկոհակաց հերձեալ կուտակ,
Ընդէր 'ի վայրացս այսպէս սիրելեաց
Թռանիս, ո՛վ նաւ արագընթաց,
Ուր քաղցր աւուրք մանկութեանս
Որպէս զալիսըդ սահեցան:
Թո՛ղ ըզնուկ դիմ տալ ողջոյն չքնադագեղ Վենետիկն.
Ո՛վ Վենետիկ, ո՛վ գու թամբիշն ալեաց Հանգրին,
Որպէս երբեմն ծովուց համայն.
Վաց, Վենետիկ, բարեաւ, բաղաք անըման:
Այլ ո՛չ տեսից ուրեմն ըզքեզ 'ի պահու՜մ
Յորում արեւ շողողուն
Ձթիկամբ չքքեղ քոց պալատանց
Ի վեր ելեալ բարձրանայր յերկնից խորանս գըմբեթարդ.
Մինչ կոնտոլայն լեթեմընթաց
Ի խաղաղ Զուրցըդ վերայ
, Խաղայր լըռիկ հեզասահ,
, Ի՛ արեւածայրք կարմրավարդ
Ըզբորժմեալ ջուրց ծիծաղալիօն ըսպիտակ
Ի գոյն շողեն կարմրորակ:

Կամ թէ յորժամ արփւոյն նըշլըքըն պայծաւ՝
Անհեռ եղեալ կորնչէին
Ձշըլիով բլրոց Ալպեան բարձանց վեհափառ,
Եւ ամպ կուտակ կուտակ մըթին
Ի հորիզոն մերթ 'ի գեղին